
På väg mot en etnologisk könsmedvetenhet

AV BRITTA LUNDGREN OCH INGER LÖVKRONA

det här numret av Kulturella Perspektiv handlar om bondekultur och arbetarkultur, ritual och religion, sexualitet, modernitet och individualism — samtliga betydelseladdade fält där etnologer och antropologer på olika sätt bidrar till det vetenskapliga samtalet. Men på vilket sätt görs konstruktionen av kön synlig i detta samtal? Forskningen om genus, dvs. de kulturella och sociala betydelser våra biologiska tillhörigheter skapar och tilldelas, är en gemensam nämnare för samtliga artiklar.

Kvinnoforskningens dynamiska utveckling med dess rörelse från ett harmoniserande könsrollsperspektiv via en närsynt och intensiv granskning av den kvinnliga särarten till ett relativiserande könsteoretiskt paradigm är en viktig plattform för reflexivitet och nytänkande inom många vetenskaper. Även etnologin befinner sig i denna process. Under samlingsnamnet *Genusteoretiska utmaningar* diskuterades i september 1993 vid Etnologiska institutionen i Lund fyra av de fem följande artiklarna.

Socialantropologen *Lena Gemzöe* poängterar i sitt bidrag, "Att vidga 'det mänskliga' — om kvinno- och genusperspektiv i antropologi", vikten av att föra en kritik av den traditionella antropologin. Till skillnad

från etnologin och folkloristiken har det existerat en feministisk antropologi under flera decennier. Gemzöe beskriver den feministiska antropologins vetenskapshistoria från 1970-talet till dagens postmoderna kritik av de egna kategorierna, där t.o.m. begreppet kvinna ifrågasätts och dekonstrueras. Skillnaden mellan kvinnor utifrån etnicitet, klass, ålder och utbildning betonas i stället. Gemzöe varnar dock för vissa aspekter i denna utveckling från "kvinnor" till "genus" — den innebär en risk att kvinnor åter blir osynliga. Och finns det inga kvinnor finns det heller ingen position utifrån vilken feministisk kritik kan framföras. I sin egen forskning utgår Gemzöe från kvinnlig religiositet i norra Portugal. Genom att uppmärksamma kvinnors religiösa praktik och andra frågor kring förhållandet mellan könen, menar Gemzöe att vi också måste revidera det sätt på vilket den traditionella antropologin teoretiserat kring katolicism, religiös erfarenhet och ritual.

En viktig utmaning för den feministiska antropologin är att försöka behålla den komplexitet som genusteorin i dag diskuterar och samtidigt peka på osynliggörandet av kvinnor i traditionell antropologi.

Karin Lützen är dansk folklorist, som med svensk terminologi snarare skulle karakteri-

seras som etnolog. I sitt diskuterande och perspektivöppnande bidrag "En folklorist ser på studiet av kön" bekänner hon också större samhörighet med etnologin än med folkloristiken. Karin Lützens forskningsområde är kvinnlig homosexualitet. Sin teoretiska inspiration har hon främst hämtat från antropologi och historia och i synnerhet Michel Foucaults syn på homosexualitet som social konstruktion har fått tjäna som förebild.

Lützen tar avstånd från biologiska och psykologiska förklaringar, vilka länge dominerat denna forskning. Homosexualitet är en sexuell identitet en kvinna eller man kan lägga sig till med under vissa förutsättningar under en viss del av sitt liv. De betydelsefulla erfarenheterna för att "bli" homosexuell är i huvudsak inte psykologiska utan kulturella och finns att söka i människors livshistoria. Även heterosexualiteten ser Lützen som en social konstruktion, som ett kulturellt "arrangement", liksom sexualdriften, som länge betraktats som en instinkt.

Lissie Åströms och Christer Eldhs bidrag får representera delar av den mansforskning som bedrivs vid Etnologiska institutionen i Lund. Båda påvisar komplexiteten i konstruktionen av manlighet och de sociala variationer som finns. Åström betonar klass-tillhörighetens betydelse för manlighetsidealet i "Att lära till man". Hon visar hur det finns ett grundmönster för konstruktionen av kön, ett mönster som går att beskriva som en filosofisk tankemodell. I alla människor verkar två skilda dispositioner, en centripetal som innebär att vara och verka i gemenskap med andra människor och en centrifugal, att vara och verka som enskild individ med sikte inställt på egna mål. I vår kultur har männen haft möjlighet att utveckla den centrifugala och kvinnorna den centripetala, men i olika omfattning beroende på tid och social miljö.

Christer Eldh diskuterar i "Könlösa aka-

demiker och maskulina arbetare" hur arbetarklassens manlighet beskrivs utifrån en akademikers perspektiv. Genom en genusmedveten omläsning av Billy Ehns fabriksstudie *Arbetets flytande gränser* (1981) kontrasteras akademikernas egna införstådda manlighet mot den maskulinitet som gör sig påmind på fabriken. I den etnologiska reflexivitetsdebatten har stor vikt lagts vid textgranskning och omläsning för att utröna hur forskarens medvetna eller omedvetna ståndpunkter och förutsättningar opererar i det vetenskapliga skrivandet. Som Lena Gemzöe påpekat i sin artikel måste också den manliga rösten i texterna problematiseras. Christer Eldhs studie är ett bidrag till en begynnande medvetenhet om hur manlighet artikuleras i etnologiska arbeten.

Lena Martinsson, använder i sin artikel termerna kön och könsorganisation i stället för genus. Hennes bidrag, som ej fanns med vid temadagen i Lund, tar oss in i det privata hemmalivets domäner bland heterosexuella par. I artikeln "Individualitet, gemenskap och modernitet i tre heterosexuella parrelationer" diskuterar hon hur kvinnor och män i par förhåller sig till varandras behov av individualitet och gemenskap. De vardagliga organisationsprinciper man gemensamt utvecklar främjar mannens individualitet i högre grad än kvinnans. Genom en detaljrik empiri visar Martinsson hur de många små beslut som tillsammans formar vardagslivet också konstituerar identitetsuppfattning och könsrelationer.

Den könsteoretiska debatten går vidare. Det är en utmaning för kulturvetenskaperna att teoretiskt och empiriskt fördjupa kunskapen om hur kvinnlighet och manlighet skapas, i relation till varandra och i relation till maktmekanismer både på den individuella personliga nivån och i samhället som helhet. Det är vår förhoppning att dessa artiklar kan bidra med stoff till en fortsatt könsmedveten diskussion.

Summary

Introduction

This issue of *Kulturella Perspektiv* deals with peasant and working-class culture, ritual and religion, sexuality, modernity and individualism — all of them significant fields of research through which ethnologists and anthropologists contribute to the scholarly dialogue. But how is the construction of sex made visible in this dialogue? Research into *gender*, ie. the cultural and social meanings our biological affiliation both creates and is assigned, is the common denominator in all the present articles.

The challenge to the cultural sciences is to theoretically and empirically deepen insight into how femininity and masculinity are created, in relation to each other and to power mechanisms both on the personal, individual plane and in society as a whole.

The following contributions by social anthropologist Lena Gemzöe, folklorist Karin Lützen and ethnologists Lissie Åström, Christer Eldh and Lena Martinsson each provide material from diverse fields of research for a continued gender-theoretical discussion among ethnologists and anthropologists.

Övers. Stephen Fruitman